

Vertigen i llatinismes anàlegs en -gen

LLUÍS MARQUET

És prou sabut que *vertigen* és la forma correcta corresponent al castellanisme *vèrtig*. El mot *vertigen* figura així correctament en el *Diccionari general* de Fabra, però la forma *vèrtig* ja havia estat detectada com a mal adaptada en català i esmenada molt abans. Resulta força curiós resseguir alguns escrits antics de Fabra a fi de veure com es va adonar que calia eliminar el castellanisme *vèrtig*.

La cosa va anar de la següent manera. Fabra, en elaborar la *Gramàtica de la llengua catalana* (1912), havia previst incloure-hi aquest mot, entre molts altres exemples, indicant-ne les equivalències entre el castellà i el català. Però en revisar les proves de la gramàtica esmentada, de Bilbao estant, va rebre una carta (que no coneixem) de Joaquim Casas-Carbó en què segurament l'advertia de la incorrecció del mot *vèrtig*, comentari que motivà que Fabra li enviés una carta (setembre de 1910) que textualment deia:

«Tens raó, *vèrtig* és inadmissible. *Vértigo* castellà comença per tenir l'accentuació equivocada. Altrament, el nominatiu *vertigo* donaria en cat. *vertíg*, forma gens convenient. Prenent per forma fonamental l'acusatiu (com l'italià, i el francès), tindríem *vertigen* o *vertige* no *vertigi*. Vejam si decidiu alguna cosa sobre aquest mot, que ja veuríem d'enquibir en alguna part.»

De fet, l'exemple va ser suprimit i no apareix en el § 29 de l'esmentada gramàtica ni fou incorporat enlloc de l'obra.

L'anècdota és molt il·lustrativa. Certament *vèrtig* no és admissible i per això Fabra no fa figurar aquest mot, considerat incorrecte, en la gramàtica. Però, que sapiguem, després no en parla enlloc més. Observem els equivalents en les altres llengües romàniques: fr. *vertige*, it. *vertigine*, port. *vertigem*, cast. *vértigo*. En català el mot quedà així fixat en la forma *vertigen* (antigament hi havia la forma *vertige*). L'origen del mot és el llatí *vertigo -iginis*, i

l'adaptació es fa de l'acusatiu *vertiginem*. El castellà el pren del nominatiu *vertigo* però l'accentua malament.

Ara bé, el mateix argument serveix per als llatinismes anàlegs. Aquest és el cas del mot *cartílag*, forma que presenta la mateixa anomalia que *vèrtig*. El llatí *cartilago* (acusatiu *cartilaginem*) ha de ser adaptat en la forma *cartilagen*. Fixem-nos en les equivalències en les diferents llengües: fr. *cartilage*, it. *cartilagine* port. *cartilagem*. Només el castellà fa erròniament *cartílag*, forma coherent amb *vértigo*, però igualment mal adaptada. I aquest *cartílag* castellà és el responsable del català *cartílag*, tan condemnable com *vèrtig*. Exactament igual passa amb el mot *mucílag*, forma que caldria canviar en *mucilagen* (fr. *mucilage*, it. *mucilagine*, port. *mucilagem*, però cast. *mucílag*). Contràriament a aquests darrers mots, en tenim un altre de ben adaptat: *impetigen* (fr. *impétigo*, it. *impetigine*, port. *impetigem*, però cast. *impétigo*).

Veiem que es tracta d'adaptacions de mots llatins en *-ago -aginis* o bé en *-igo -iginis*. Notem que n'hi ha alguns que s'han adaptat a partir de la forma de nominatiu, com *imago*, *virago*, *lumbago*. En aquest punt no sempre hi ha una coincidència absoluta entre les llengües; així el francès fa *impétigo* (malgrat la forma antiga *impétige*).

Francesc de B. Moll, en la seva *Gramàtica històrica catalana*, afirma que el sufix llatí *-aginem* esdevé en català *-atge* i dona com a exemple *imatge* (§ 364, p. 267). És bo de recordar que antigament s'havia fet servir la forma *cartilatge*. Fabra, però, fa *cartílag* i també *mucílag*, *putrílag*, *tussílag*, tots mal adaptats. Diferentment, la gramàtica de Moll no diu res del sufix llatí *-iginem*. Però Fabra va fixar, com hem dit, *vertigen* (en la carta esmentada de Casas-Carbó i després en el *Diccionari general*), forma coherent amb *origen*. També recull en el *Diccionari general* el mot *impetigen*.

Cal no confondre aquests mots anteriors acabats en *-gen* amb els formats amb el sufix *-gen*, com *antigen*, *gasogen*, *halogen*, mots cultes en què aquest *-gen* té el significat de 'generator, que genera'.

Molt semblants formalment però ben diferents semànticament i quant a l'origen, hi ha uns pocs mots acabats en *-gin* com *misogin*, *filogin*, en què el sufix *-gin*, d'origen grec, significa 'dona'. Són també mots ben diferents dels que tractem aquí.

Com a conclusió de tot això que hem exposat, no veiem per què Fabra, que va adoptar encertadament el mot *vertigen*, recull en el *Diccionari general* mots mal adaptats com *cartílag* i anàlegs, calcats del castellà i injustificables en català. Tots aquests mots han estat mantinguts intactes en els diccionaris catalans posteriors. Caldria algun dia canviar de criteri i esmenar-los. ♦

